

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406031563>

Author(s): Piikkilä, Tuula
Title: Kertomuksen maailmat, keskustelun kehykset ja kielen avaruus Juha
Seppälän romaanissa Luru
Main work: Laulujen lumossa : kirjallisuudentutkijoiden ja kirjailijoiden
seireenilauluja professori Yrjö Varpiolle hänen 60-vuotispäivänään
7.11.1999
Editor(s): Hosiaislouma, Yrjö
Year: 1999
Pages: 306-333
ISBN: 951-44-5591-6
Publisher: Tampere University Press
Discipline: Literature studies
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201406031563

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Kertomuksen maailmat, keskustelun kehykset ja kielen avaruus Juha Seppälän romaanissa *Luru*

Tuula Piikkilä

Juha Seppälän *Luru* on erikoinen romaaniksi. Se näyttää koostuvan hajanaisista katkelmista yksityistä kirjoitusta, sen juoni katkeilee, jos sitä on lainkaan. Se on kirjoitettu tavalla, joka estää lineaarisen lukemisen – ja kuitenkin – sen tapahtumia seuraa kuin jännitysnäytelmää. – Kenestä tai keistä tarina kertoo? Mitä todella on tapahtunut tai tapahtuu? Mitä tapahtuu seuraavaksi? Onko tarinassa syyllisiä? Jos on, niin kuka tai ketkä?

Kirjana *Luru* heittää lukijan keskelle kertomuksen maailmaa ja sen puhetilanteita kuin satunnaisena ohikulkijana, sivullisena todistajana. Osittain tässä maailmassa kulkeminen sujuu fiktiivisen kirjallisuuden konventioihin luottaen (on nimilehdet, painopaikat, siististi viiteen lukuun sijoitettu teksti...), enimmäkseen kuitenkin haparoiden, kuin lukien pinkkaa irrallisia vintiltä löytyneitä papereita, kuunnellen keskustelua, jonka puhujista, äänistä, äänenpainoista, ilmeistä tai eleistä saa tiedon vain kirjoitetun tekstin välityksellä. Kestääkin aikansa, ennen kuin näistä äänistä tulee tunnistettavia, eikä kaikki ole sittenkään selvää.

Kirjan nimellä ei ole konventionmukaista alaotsikkoa, kuten ”romaanii” tai ”proosaa”, kirjailijan nimi on odotuksenvas-

taisesti kirjan nimen alapuolella: LURU – juha – Seppälä. LURU on painettu kuvana, joka tuo mieleen särkyneen peilin tai tahriintuneen kirjoituksen.

Kirja alkaa manausta ja toistoa uhkuvilla asetussanoilla, jotka kieltävät tekstin lukemisen:

Tähän kirjoitetaan tärkeitä elämässäni tapahtuvia asioita. Tätä ei saa lukea kukaan muu kuin minä. Jos joku lukee, käy huonosti. Sitä seuraa ikuinen kirous. Sitä seuraa murhaaminen ja elävältä polttaminen. Silmät puhkotaan ja jäsenet katkotaan. Jos joku lukee tätä, se menettää sielunsa ja joutuu helvettiin. Joka tätä lukee, menettää järkensä ja kuolee mielipuolena. Jos joku lukee tätä, sitä seuraa iankaikkinen kirous. (L, 5.)

Tämä voisi olla päiväkirjan alkuteksti. Kenen kirjoitusta se on? Kenelle se on kohdistettu? Ketä se uhkaa?

Tekstin sisäiset viittaussuhteet risteilevät *Lurussa* niin, että lukija pakotetaan ponnistelemaan: lukemaan tekstiä sirpaleina, hakien edempää tai jäljempää sitä tai tätä sivua, joka yhdistettynä luettuun tekisi siitä ymmärrettävämmän. Kyse on paljon enemmästä kuin vain jo luetun merkityksellistämistä ja tulevien tapahtumien arvailusta. Kaiken hajanaisuudenkin takaa etsii jotakin syytä sille, miksi juuri nämä sirpaleet on koottu tämän kirjan kansien väliin. Lopuksi romaani haastaa lukijansa pohtimaan myös kirjoittamista ja lukemista. Mikä on minun osuuteni tässä kertomuksessa? Miksi luen sitä niin kuin luen?

Ensi lukemalta kirjassa ei ole yhtenäistä juonta. Siinä on kaksi tapahtumatason kertojaa, äiti ja poika, jotka näyttävät puhuvan samasta asiasta, pojan kohtalosta, mutta eri näkökulmista. Heidän kertomuksensa on tuotu tekstiin ikään kuin suoraan heidän itsensä kertomana, katkelmallisesti toisiinsa limitysten ja toistensa rinnalle asettuen. Kertomus aukeaa vähitellen, mutta ei tekstin lineaarisessa tai tarinan kronologisessa jär-

jestyksessä, vaan jonkinlaisena assosiaatioiden rykelmänä tai muistin verkkona.

Pojan tekstit ovat hänen päiväkirjansa palasia, mitkä minäkään ikäisenä kirjoitettuja. Äiti lukee niitä, ja myös äidin tekstit muistuttavat päiväkirjatekstiä. Ne on enimmäkseen kirjoitettu kirjeenomaisesti sinä-muodossa poikaa puhutellen, mutta niiden tyylille ovat ominaisia piirteet, joita on luonnehdittu myös päiväkirjamaisiksi: niissä on epäjatkuvuutta, toistoa, arkipäiväisten toimien kirjaamista, uskoutumista, ja ne voidaan pohjimmiltaan ajatella päiväkirjan tapaan itselle kirjoitetuksi (ks. Norkola 1996, 38, 45–46; Makkonen 1993, 363, 365).

Äiti lukee poikansa tekstejä, mutta poika ei omasta puolestaan voisi toimia samoin. Äidin aloittaessa kirjoittamisensa poika on nimittäin ollut jo jonkin aikaa psykoottisessa tilassa mielisairaalaan suljettuna. Äidin kirjoitus on enimmäkseen retrospektiota, menneen kertaamista ja asiointilaan johtaneiden syiden seulontaa. Tässä jälkimmäisyyden mielessä kerronnan valta on hänellä.

Äidin kirjoitukseksi miellellävillä katkelmilla onkin hajanaisuudestaan huolimatta oma kerronnan nykyhetkeen liittyvä kronologiansa. Siihen kuuluvat ne arkipäivän tapahtumat, jotka pitävät äidin kiinni elämässä, näiden mukana hänen toistuvat vierailunsa mielisairaalaan. Tekstit voidaan ajatella kertomukseksi hänen selviytymisestään. Kirja loppuu kuitenkin traagisesti: poika tekee itsemurhan ja äidinkin kohtalo jää avoimeksi.

Tämä on yksi mahdollinen juoniparagraafi tai keskeneräinen tulkinta *Lurusta*. Mitä perusteita sille, tai yleensä millekään tulkinnalle, voidaan esittää? Millaisiin yhteyksiin tulkinta voidaan liittää? Jos ajatellaan, että merkitys on kontekstuaalista, että se ei riipu vain kielen merkeistä itsestään, vaan siitä kuka sanoo, kenelle ja missä tilanteessa, on kaikai jotenkin hahmotettava tai tunnistettava nuo tilanteet ja yhteydet, joissa se toimii, jos halutaan päästä kiinni merkityksiin.

Kertomuksista, keskusteluista ja niiden tutkimisesta

Narratologisesti ymmärretty tekstin järjestelmä monine tasoinen ja tulkinnallinen aktiviteetti näiden eri tasojen sisällä ja välillä luo – kaikesta siihen kohdistetusta kriittisestä huolimatta – metaforan dialektisesta liikkeestä ja merkityksen syntymisestä dialogissa. Pekka Tammi (1992, 25) on kuvannut tilannetta elävästi:

Periaatteessa voi sisäkkäisiä tasoja olla kertomuksessa kuinka monia tahansa (*Tubannen ja yhden yön tarinoissa* esiintyy ”viidennen asteen” sisäkkäisyyksiä), ja jokaiseen liittyy oma kertomisen sekä vastaanottamisen järjestelmänsä – usein niin, että saman henkilön rooli muuttuu hierarkian tasolta toiselle siirryttäessä. Ylemmän tason kertojasta tulee alemman tason sisäkkäisyysleisö, jne. (esim. Joseph Conradin *Pimeyden sydän* tai Pentti Haanpään *Noitaympyrä*).

Narratologian mallissa kerronnallisia tasoja tarkastellaan siis puhetilanteen kaltaisina sikäli, että kaikilla tasoilla on kerronnallisen aspektin lisäksi nähty viestinnän vastapuoli, jonka näkökulmia ennakoidaan – bahtinilaisittain sanoen vilkuillaan vieraaseen sanaan. Puhe on aina suunnattu jollekin jossakin tietystä tilanteesta ja tarkoituksessa. Vaikka tämän tulkinnan ja kertomisen liikkeen tarkastelu on perinteisesti pysäytetty tekstin sisään suunnilleen sillä perusteella, että siitä mistä ei voi puhua on vaiettava, aktuaalista tekijää ja lukijaa, maailmaa ja sen merkityksiä ei ole suljettu teorian piiristä.

Sosiologian ja lingvistiikan piirissä kehittynyt etnometodologinen keskustelunanalyysi (ks. Goffman 1981; Hakulinen 1989, 1990 ja 1996; Heritage 1996; Seppänen 1998; Tainio, toim. 1997) keskittyy kieleen sen käyttötilanteessa. Tutkimuksen kohteena eivät siis ole kieliopin systeemilauseet, vaan elävien ihmisten elävässä tilanteessa käyttämä kieli ja ennen kaik-

kea kielellinen vuorovaikutus. Tässä vuorovaikutuksessa otetaan verbaalin ilmaisun lisäksi huomioon sävelkulku, päällekkäisyydet ja tauot, puhenopeus ja äänen voimakkuus, hengitys, nauru, katseet ja eleet.

Etnometodologia on pohjimmiltaan hyvin humanistista: puhuminen ja muu ihmisen toiminta on primaaria, ihmiset itse luovat niin tilanteet kuin identiteetitkin. Se purkaa jyrkkää sausurelaista jakoa *langueen* ja *paroleen*. Puhunta ei ole valmiina olemassa olevan kielisysteemin käyttöönottoa, vaan kielessä toimimista. Kieli ei ole suljettu systeemi, vaan se on jatkuvassa muutoksessa ja tähän muutokseen osallistuvat kielen käyttäjät vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Keskustelu nähdään refleksiivisenä toimintana, mikä tarkoittaa, että kaikki keskustelutilanteessa olevat vaikuttavat kontekstiin (etnometodologian piirissä käytetään lähimerkityksessä käsitteitä *origo*, *indeksinen tausta* tai *osallistumiskehike*) ja siinä syntyviin merkityksiin. Konteksti ei ole tilanteen ulkopuolella, se ei ole tausta, johon keskustelua ja merkityksiä suhteutetaan, vaan prosessi, johon osallistutaan (vrt. Karkama 1998, 78–83). Olennainen osa tätä kontekstia ovat siis keskusteluun osallistujat itse.

Kieli nähdään perustaltaan sosiaalisena, vuorovaikutus yksityiskohtiaan myöten jäsenytyneenä toimintana. Toiminnaksi ei käsitellä vain puheaktiteorian esittämiä yksittäisiä kielellisiä tekoja (*performatiiveja*), kuten väittämistä, kysymistä tai käskemistä, vaan se nähdään laajemmin. Se ulottuu yksittäisistä keskustelutilanteista tapahtuvasta *vuorottelun säätelystä* (mitä sanotaan ja miten, millä tavoin puhe kohdistetaan ja vuoro siirretään halutulle vastaanottajalle, ottaako hän tarjotun vuoron ja miten muut siihen reagoivat...) *identiteettien ja yhteisen todellisuuden rakentamiseen* sekä *institutionaalisten totuuksien ylläpitämiseen*.

Kielen sosiaalinen, yhteistä todellisuutta konstituiva luonne ei tarkoita, että tuo todellisuus olisi tai ei olisi olemassa – sen enempää kuin kielikään – jossakin ihmisen ulkopuolella,

jonakin joka alistaisi ihmisen täysin valtaansa. Jokainen kielellinen vuorovaikutustilanne on siinä määrin ennakoimaton, että toimiminen siinä edellyttää aina myös yksilöllistä valintaa.

Keskusteluntutkimuksessa yksi keskeisistä käsitteistä on *vuorottelu*. Se on ominaista keskustelulle sosiaalisesti järjestyneenä muotona. Siihen liittyy puheen kohdistaminen ja seuraavan vuoron tarjoaminen jollekulle. Keskusteluun syntyy tai luodaan hetkiä, jolloin vuoro vaihtuu. Ellei puhujan (sanavalinnallaan, katseellaan tai muulla sellaisella seikalla) tarkoittama henkilö ota vuoroa, puhuja jatkaa tai joku toinen keskustelutilanteeseen osallistuja ottaa vuoron, seuraavan tulkitsijan ja puhujan paikan. (Hakulinen 1997, 32, 45–48.)

Keskustelu jäsenyy *sekventiaalisesti* siten, että sanotun nähdään aina liittyvän aiemmin sanottuun ja ennakoivan seuraavaa puheenvuoroa. Melko samansuuntaisesti Tammen (1992, 25) edellä siteeratun kertomuksen eri tasojen kuvauksen kanssa John Heritage selostaa keskustelun kulkua tavalla, jossa tulkinta ja esittäminen vuorottelevat:

[...] *kuinka tabansa* vastaanottaja ensimmäisen lausuman analysoikin, *vastaanottajan seuraava vuoro esittää aina jonkin analyysin, tulkinnan tai arvion edellisestä vuorosta*. (Heritage 1996, 251.)

[...] puhujan lausuma esittää analyysin edellisen puhujan vuorosta ja [...] tämä tekee ensimmäiselle puhujalle mahdolliseksi määrittää, onko hän tullut ymmärretyksi (ja miten) (Ibid., 252).

Puhe on samalla sekä kontekstiin sidottua että sitä uudistavaa. Keskustelussa puhuja tarjoaa tulkintansa paitsi tapahtuneesta ja sanotusta myös kulloisestakin puhetilanteesta muiden keskusteluun osallistuvien hyväksyttäväksi. Hän saattaa esimerkiksi, kuten Eeva-Leena Seppänen (1998, 157–163) tutkimuksessaan kuvailee, tarjoutua esittämään kertomuksen ja luoda

sitä varten tilan kuuntelijoille, mutta näiden ei ole pakko ottaa tarjousta vastaan. Puhuja voi modifioida tarjoustaan, kunnes yhteisymmärrys tilanteesta syntyy, ja kertoja voi esittää haluamansa kertomuksen, joka sitten vuorostaan tulee osaksi seuraavien vuorojen kontekstia.

Osallistumiskehikon – ja siis myös osallistujien statuksen – muutoksiin vaikuttavat muun muassa puhujan asennonvaihdokset. Hän saattaa vaihtaa asentoaan esimerkiksi suuntaamalla puheensa vaihdellen eri henkilöille tai sitoutumalla sanomaansa eri tavoin. (Goffman 1981, 128, 131–137; Hakulinen 1990, 11.) Yhdellä kertomuksella voi olla samanaikaisesti useita erilaisia, esimerkiksi enemmän tai vähemmän tietäviä vastaanottajia, ja puhuja voi omalla toiminnallaan, kuten puhumalla vain joidenkin tiedossa olevasta asiasta, luoda puhetilanteen osallistumiskehikkoon paikkoja erilaisille vastaanottajille (esim. Londen 1997, 64; Seppänen 1998, 156–163).

Fiktio puhetilanteet ovat omalla tavallaan arkipuhetta monimutkaisempia toisaalta fiktiotekstin hierarkkisen ja toisaalta sen teleologisen rakentumisen vuoksi: mukaan otettu suuntautuu kohti tiettyä loppuratkaisua, ja tarinatason tapahtumat syntyvät oikeastaan kerronnassa, vaikka kertomuksen kielellinen jäsenyminen antaa ymmärtää muuta – että ensin olisivat olleet tapahtumat, jotka sitten olisi kerrottu (tästä esim. Tammi 1992, 87–92).

Seppälän *Lurussa* myös tekstin päiväkirjamaisuus kuuluu tämän ilmiön piiriin: päiväkirjatekstejä ei ole ollut tai ei ainakaan ole tarpeen olettaa olleen ennen niiden tuleamista fiktioteksteiksi. Päiväkirjagenre ja sen konventiot ovat palvelemissa romaanin kerrontaa. Tässä mielessä *Luru* poikkeaa fiktiona myös niin sanotusta toimitetusta päiväkirjasta, Lejeunen *roman journalista* (Norkola 1996, 45, 48).

Fiktio, *Lurunkin*, tarinaan syntyy illuusio menneistä ajoista ja niiden tapahtumista, kerrontaan kuva ajallisesti toisiaan seuraavista puhetilanteista ja niiden referoivasta toistamisesta teks-

tissä, ja lukijalla on kädessään teksti, jossa tällä kaikella on ainakin potentiaalisesti jokin merkitys.

Fiktio hierarkkinen rakentuminen ja siitä johtuva erilaisien puhetilanteiden ja niihin liittyvien agenttien moninaisuus onkin toinen ratkaiseva ero arkipuheeseen verrattuna. Mutta vaikka kerronnan tasoja pidettäisiin periaatteessa erillisinä ja toisilleen alisteisina, kuten esimerkiksi Tammi (1992, 119, 163) korostaa, on muistettava myös se, että tekstiä kädessään pitävä todellinen lukija voi jossakin määrin tarkkailla tekstin kaikkia tasoja ja seurata niillä käytävää kommunikaatiota samalla kun hän itse ”neuvottelee” tekijän kanssa tekstin merkityksistä ja tarjotu(i)sta lukijapositio(i)sta. Tekstissä toisilleen alisteiset, tai ajallisesti peräkkäiset, puhetilanteet ovat tässä mielessä samanaikaisesti läsnä.

Fiktio puhetilanne näyttäytyykin kiinalaista rasiaa kiinalaisempana. Tilanteiden yhtäaikainen moninaisuus tarjoaa aktuaaleille lukijoille useita eri paikkoja tai asentoja samanaikaisesti, mikä puolestaan johtaa mahdollisten tulkintojen moninaisuuteen. Ns. vastustava tulkintakin on tekstissä itse asiassa läsnä – sanotun varjona, hiljaisuutena, kaikkena sinä, mikä olisi voinut tapahtua, mutta ei sitä tehnyt (kertomuksen varjosta ks. Kinnunen 1989, 45–48). (Vrt. Rojola 1991.)

Fiktio ei avaudu mitenkään merkittävästi vain yhden tason huomioon ottavassa luennassa. Kertojan ja tekijänkin valta on suhteellista: tekstiin tuodut (tulleet) puhumisen tavat ja maailman merkityksellistämisen muodot toimivat osittain omilla ehdoillaan – ehkä kamppailevatkin keskenään – ja näin myös henkilöiden puheella on valtaa kertomuksen kokonaisuudessa. Kertomus ei ole koskaan ihan siisti paketti. (Ks. Rimmon-Kenan 1996, 24; Booth 1997.)

Omassa luennassani pyrin pitämään merkitykset liikkeessä, hahmottelemaan erilaisia puhetilanteita ja vuorovaikutusta niiden piirissä sekä Seppälän *Lurussa* että sen kautta. Lähtöoletuksena on standardinarratologian mukainen kertovan tekstin hierarkkinen rakentuminen ja siitä juontuva tilanteiden mo-

ninaisuus, samoin kuin näiden tilanteiden periaatteellinen erillisuus, mutta samanaikainen näkyvyys lukijalle. Keskityn lähinnä äidin puhuntaan, mutta otan luennassani huomioon myös muut.

Vuorovaikutusta näen tapahtuvan kaikilla kerronnan taasoilla, ja tätä vuorovaikutusta tarkastellessani käytän apuna myös joitakin etnometodologisen keskusteluntutkimuksen käsitteitä – peilaten niitä samalla kirjallisuudentutkimukseen ja testaten niiden käyttökelpoisuutta. Tällä yhdistelmällä on juurensa: molempien piirissä on painotuksia ja ajatustraditioita, jotka palautuvat usein vähintään Mihail Bahtiniin ja Valentin Volosinoviin asti (Hakulinen 1990, 6–10; Rimmon-Kenan 1996, 24).

Tutkin kerronnan *diskursseja*, mutta en nimitä metodiani diskurssianalyysiksi, koska ainakin suomalaisessa kirjallisuuden- ja kulttuuritutkimuksessa nimitys on varattu toisenlaiselle, foucaultlais-althusserlaiselle tutkimukselle. Painotukseni on toisaalla: näen diskurssin enemmänkin puheena, kielellisenä ja vuorovaikutuksellisenä toimintana, kuin sen erilaisina *repertuaareina* ilmenevänä lopputuloksena ja niin diskurssit kuin repertuaaritkin jatkuvassa muutoksessa olevina sekä toisiinsa kietoutuvina. Jatkossa käytänkin diskurssin sijaan vaihtelevasti sanoja *puhe*, *puhunta*, *puhumisen* tavat jne.

Etnometodologisessa keskustelunanalyysissä ei pyritä tulkitsemaan ihmisten sanomisia, mutta tässä tunnen kirjallisuudentutkijana olevani vapaampi. Varsinaiselle tulkinnalle tilanteiden identifiointi, ja siis niiden kontekstin hahmottaminen, antaa tietenkin vain lähtökohdan eikä minkäänlainen kokonais-tulkinta olisi mielekäskään – niin rikas Seppälän teksti kaikissa merkityksissään on. Asetun kuitenkin kuuntelemaan tekstin ääniä omassa tilanteessani. Vaikka minulla ei olekaan mahdollisuutta ottaa puheenvuoroa niin kuin aidossa puhetilanteessa olisi, vaikutan osaltani tekstin saamiin merkityksiin juuri nyt.

”Sinä olet kanssani”

Prologin jälkeen teksti alkaa lauseella, joka luo heti niin kerro-
nonnan kuin tarinankin ajat: ”SIITÄ on vuosi.” (L, 9.) Lause
sijoittaa kertojan paikalleen, vuoden päähän tapahtumista ja
teksti jatkuu takaumalla, jossa kerrotaan miten ”sinä” jouduit
psykoosiin ja sitten lääkekierteeseen ja miten ”minä” yritin päät-
täväisesti mutta tuloksetta auttaa.

Asetelma jatkuu myös seuraavassa saman kertojan teks-
tiksi miellellävässä katkelmassa, vaikka siinä tapahtumat si-
joittuvatkin kerronnan nykyhetkeen tai aavisteltuun tulevaan:

Lähden kohta käymään luonasi. Tuon mansikkajogurttia,
josta aina pidit. Tuon, vaikka tartut purkkiin ahnaasti ja
ryystät sen suuhusi kuin eläin, kuin et olisi hetkeen saanut
syötävää. Sitä on paha katsoa.

[...]

Kirjoitan tätä makuuhuoneessa kampauspöydän ääressä.
Ikkuna on raollaan. Sisään tulvii valoa ja lämpöä. (L, 13.)

Kuvaavia tälle asetelmalle ovat ne määreet, *attribuutit* (ks. Bart-
hes 1975, 190), jotka tekstissä liittyvät välillisesti tai välittö-
mästi ”minään” ja ”sinään”. ”Minään” liittyvät sellaiset seikat
kuin hätäntyminen, lujuus, auttamishalu ja neuvottomuus (L,
9–11) sekä lämpö, mullan tuoksu, vihreys, vesi, muutos, valo ja
kevät (L, 13), ”sinään” taas märkyys, ryvetyminen, puolialas-
tomuus, vailla järkeä oleminen, kalpeus, sotkuisuus, sekaisuus,
tokkura ja lihominen (L, 9–11) sekä eläimellisyys, kuoressa ole-
minen, pysähtyminen ja “musta ja jäinen sydäntalven yö, ikui-
nen routa” (L, 13).

Näiden ensimmäisten katkelmien rinnalle, niiden kanssa
vuorotellen, sijoittuvat tekstiosuudet, joiden kautta syntyy kuva
tiedonhaluisesta, tarkkasilmäisestä ja herkästä lapsesta. Teks-
tiin ilmaantuu myös keskeinen tähtitaivaan trooppi:

Olen koko illan katsellut kirjaa kissaeläimistä. Ne näyttävät pelottavilta, mutta samalla kiehtovilta. [...] Haluaisin silittää sen pyöreää päätä ja katsoa sen keltaisiin silmiin. Minua pelottaisi, mutta haluaisin silti. (L, 12.)

Iltaisin on hienoja kuutamoina. Taivas on yhden äidin puvun värinen ja kaikki tähdet näkyvät ja suuri keltainen kuu. (L, 14.)

Lapsenomaisen tekstin ”minään” liittyviä määreitä ovat kevät, särkyvä jää, kura, auringon lämpö ja kauneuden tajuaminen – niiden tekstissä mainittuun äitiin sen sijaan väsymys, ärtyneisyys, kipu, vanheneminen ja poissulkeminen (L, 14).

Olellaista on ensinnäkin se, että nämä jaksot on kerrottu eri näkökulmista ja että ne maailmoiltaan eroavat toisistaan niin jyrkästi, ja toisekseen se, että ne tästä huolimatta ovat saman, *Luruum* kuuluvan, tekstin osia.

Toiset niistä ovat lapsen kertomusta omasta maailmastaan, toiset aikuisemman ”minän” kertomusta omastaan, eivätkä ne millään tavoin viittaa suoraan toisiinsa. Lapsenomaisuudessaan päiväkirjan ”sulkusanoilta” vaikuttava prologi asettuu lapsen tekstien rinnalle ja näin ne hahmottuvat hänen päiväkirjansa fragmenteiksi.

Vaikka kertoja vaihtuu ja katkelmissa kerrotaan eri asioista, ikään kuin kahta eri tarinaa rinnakkain, ne asettuvat keskenään dialogiin. Ne vaikuttavat toisiinsa läheisyyden perusteella ikään kuin keskustelun vierekkäisinä vuoroina. Arkikeskustelussahan osallistujat olettavat sen jäsentyvän kokonaisuudeksi, joissa sanottu liittyy aiempaan ja ennakoi jatkossa tulevaa. Sanottua tulkitaan aina kontekstissaan, johon liittyy sanotun lisäksi myös muun muassa se, kuka puhuu, keitä on kuuntelemassa ja mitä muuta on tapahtumassa. Tässä ”keskustelun” ja tekstien vastakohtaisuuksien havaitseminen edellyttää tulkitsevaa osallistumista kerrontaan, näkökulmaa kerrotun maailman ulkopuolelta.

Tieto näiden kahden kertojanäänen suhteesta äidin ja lapsen väliseksi vahvistuu vasta paljon myöhemmin (L, 24) samoin kuin se, että äiti lukee lapsensa papereita (L, 70). Vasta nyt tekstit on mahdollista nähdä yksipuolisena keskusteluna myös kirjan tarinassa, äidin kerronnan nykyhetkessä, silloin kun kirjoittavasta lapsesta on jo tullut omaan maailmaansa sulkeutunut aikuinen. Myöhemminkin mahdolliseksi yhtymäkohdiksi tulkittavat kerrotun maailman seikat perustuvat ikään kuin assosiaatioon (esim. L, 36, 37) tai sijoittuvat kirjan tekstissä aivan eri paikkoihin (esim. L, 22, 96). Kertomusten erillisuus säilyy loppuun asti.

Lapsen sukupuoli on pitkään epäselvä, ja nimi Teemu mainitaan äidin tekstissä melko myöhään – jaksossa, jonka indeksinen tausta on kokonaisuudessaan lähellä kerronnan nykyhetkeä. Se on kehystetty arkipäivän askareiden kertaamisella ja kuvauksilla sateisista kirjoitushetkistä ennen ja jälkeen erään sairaalavierailun.

Ennen lähtöä muistellaan toista lähimenneisyyden vierailua ja lääkärin kanssa käytyä keskustelua. Tässä Teemu ei selvästikään ole osallistujana missään puhetilanteessa: ”En saanut selvyyttä siihen miksi Teemu oli kirjoittanut helppoon kohtaan väärän sanan” (L, 41). Palattuaan äiti jatkaa kirjoittamista ja tuo Teemun jälleen sinä-muodon ja *dramaattisen preesensin* kautta kerrontatilanteeseen läsnäolevaksi. Lea Laitinen (1998, 83) kuvailee tällaista preesensin käyttöä ”metapragmaattiseksi troopiksi”, joka luo harhakuvan kerrotun ja kerronnan samanaikaisuudesta ja kutsuu kuulijat tapahtumien todistajiksi:

Pyyhkimet eivät koko paluumatkan aikana saaneet kalpeita kasvojasi tuulilasista.

Istut sängylläsi ja katsot minua etkä kuitenkaan katso. Ehkä näet jotain kauan sitten ollutta ja mennyttä. Kunpa tietäisin mitä se on. (L, 41.)

Kenelle äiti puhuu? Ketä hän kutsuu todistajaksi? Teemua-ko, jonka puhumattomuus raivostuttaa äitiä, niin että hän kirjoittaa toisaalla, jälleen dramaattista preesensia käyttäen: ”Välillä minun tekisi mieleni syöksyä kimppuusi, ravistella sinut hereille, repiä sinua hiuksista ja takoa nyrkeillä! Minä olen tässä, äitisi, sinä olet kaksikymmentävuotias ja nyt on kesä! Nouse ylös! Herää!” (L, 51.)

Omassa elämässään äiti tekee Teemua läsnäolevaksi säilyttämällä kotona hänen tavaranpaikoillaan ja puhelemalla hänelle:

Puhun siellä toisinaan ääneen itsekseni, sinulle ja itselleni, enkä pidä menettelyäni mitenkään hulluna. Sinä olet kansani. Tossusi ovat oven vieressä niin kuin aina: huoneeseen astuessasi voit työntää ne jalkoihisi. (L, 70.)

Äiti siistii paikkoja, mutta ei siirrä tavaroita muualle, hän luo illuusion Teemun läsnäolosta, mutta kavahtaa omaa kuvitelmaansa lämpöisen ihon kosketuksesta (L, 27). Teemu ei kuitenkaan ”herää”. *Lurun* tekstissä hän on läsnä vain vanhojen päiväkirjamerkintöjensä ja äidin (sekä sairaalahenkilökunnan) puheen kautta.

Suomalaisia arkikeskusteluja tutkineen Seppäsen (1998, 163–164) mukaan *sinä* rajoittaa monenkeskisessä keskustelussa tilannetta niin, että puhuja suuntautuu meneillä olevan puhetilanteen maailmaan ja suhtautuu myös puhuteltuun tässä hetkessä. ’Sinä’ on kiistakumppani tai kertoja, jonka kertomusta kommentoidaan, ja muut läsnäolijat voivat osallistua tilanteeseen vain kuulijoina.

Myös *Lurun* kerronta- ja keskustelutilanteita voidaan tarkastella tässä valossa. Vaikka mukana on lapsen tekstiä ja vaikka äidin kirjoitus on suureksi osaksi retrospektiota, koko kirjan viittauksen tausta on alusta lähtien lähellä äitiä kirjoittavana subjektina. Äidin tekstit on kirjoitettu myöhemmin, ja kerronnan valta on hänellä. Lapsi ei puolestaan lue äitinsä tekstejä,

hän on kiistakumppanina vain äidin kerronnassa. Äiti puhuu – muut saavat kuunnella.

”Siihen hän tarvitsi sinua”

Monet äidin tekstikatkelmista on omistettu pojan isälle. Ensimmäinen niistä alkaa lakonisella toteamuksella, joka niittaa tarinan koordinaatit perheen kolmiyhteyteen, isään, lapseen ja äitiin: ”ISÄSI oli minua viittä vuotta nuorempi.” (L, 19.) Miehstä käytetään nimitystä ”isäsi” tai ”hän”. Lasta puhutellaan enimmäkseen isä-sanan omistusliitteen kautta. Tekstin pinnassa oleva puhetilanne on tässäkin äidin ja lapsen välinen ja periaatteessa minä-muotoinen, mutta kerrontaan tulee muitakin kielellisiä vuorovaikutustilanteita ajoittaisella *hän*-pronominin käytöllä.

Kerronnan persoonamuotoja on pohdittu kirjallisuudentutkimuksessa pitkään. Katse on tällöin kohdistunut lähinnä minä- tai hän-kerronnan diegeettisyyteen vs. mimeettisyyteen sekä siihen, onko kertoja läsnä tekstissään ja jos on, niin millä tavoin.

Kerrontamuotojen persooniin perustuvaa jakoa on paljon myös suhteellistettu. Tähän on esitetty kahdenlaisia perusteita: toisaalta kaikkea kerrontaa on saatettu pitää pohjimmiltaan minä-kerrontana siksi, että kaikkiin hän-kerronnan lauseisiin voidaan ajatella liitettäväksi performatiivinen ”minä sanon” – lause (esim. Bal 1988, 121–122), jolloin kertoja on ´minä´. Toisaalta hän-kerrontaan on kiinnitetty huomiota myös yhtenä tietoisuuden esittämisen muotona (Cohn 1983, 5–7, 11–14, 19–140), jolloin ´hänen´ taustalla on aina joku toinen tietoisuuden keskus, toinen ´minä´.

Hän-kerrontaan liittyy paradoksi, johon jo Käthe Hamburger (*The Logic of Literature* 1973, 83; lähteenä Cohn 1983, 7, 269) on kiinnittänyt huomiota: poissaolevan kategoriana pidentyessä kolmannessa persoonassa kerrottu tuntuu kaikkein elä-

vimmältä, koska silloin voidaan kertoa myös sellaista, mikä ei muuten ole ihmisten saavutettavissa – nimittäin toisen ihmisen ajatukset ja tunteet.

Lingvistiikan kannalta puhutaan referoinnista ja aiemman puhetilanteen indeksistä tai aiemman puheaktin puhujan roolista. Perinteisesti *hän*-pronominin on nähty liittyvän myös 'hänen' poissaoloonsa ja varsinaisina puheaktipronomineina on pidetty vain yksikön 1. ja 2. persoonaa (esim. Benveniste 1971, 195-204), mutta uusimmassa suomalaisessa tutkimuksessa on alettu päätyä (murteiden ja tilanteisen puheen tutkimukseen nojautuen) kannalle, jonka mukaan *hän*-pronominilla voidaan joillakin ehdoilla viitata myös keskusteluun osallistujaan. (Laitinen 1992, 271–274, 334; Seppänen 1998, 26-29, 38, 92.)

Tarkastelun kohteena olevassa, miehestä ja isästä kertovassa, katkelmassa varsinainen referointi rajoittuu tekstissä miehen ajatusten esittämiseen ja hyvin abstraktiin viittaukseen aiemmasta puhumisesta: ”En ole koskaan ollut kevytmielinen, ja hän vaistosi sen. [...] Hän ei puhunut paljon.” (L, 19.) Katkelman tekstin *hän*-kerronnassa on samanaikaisesti niin mennyt aika ja sen puhetilanteet kuin kerronnan nykyhetkikin. Tarinan menneeseen aikaan tai hierarkiassa ”alempiin” kerronnallisiin tasoihin sijoittuvien puhetilanteiden lisäksi kertoja näyttää luovan *hän*-pronominin kautta tilanteita, joissa origo on abstraktia referointiakin enemmän kertojan nykyhetkessä:

En tiedä, en todella tiedä mistä kaikki johtui, missä oli hänen perimmäinen kipupisteensä, mutta hirvittävä haava häneen oli revennyt. Vasta myöhemmin olen voinut ymmärtää, miten huono itsetunto hänellä oli.

Isäsi ei halunnut lasta samalla tavalla ja samasta syystä kuin minä, mutta senkin ymmärsin vasta paljon myöhemmin. Itse asiassa hän ei halunnut lasta ollenkaan, hän halusi vain saattaa minut raskaaksi. Kun sinä synnyit, hänen oli helpompi haavoittaa minua. Siihen hän tarvitsi sinua. (L, 19–20.)

Vaakakupissa on 'hänen' kipunsa ja haluamisensa sekä 'minun' tietämiseni, ymmärtämiseni ja haluamiseni. Kerronnassa on nähtävissä ikään kuin keskustelutilanne, jossa *enonsiaation subjekti*, tekstin puhuva 'minä', tuo tekstiin *lausuman subjektit*: 'hänet' *tietoisena, tahtovana ja intentionaalisenä* persoonana (persoonasta ks. Laitinen 1995, 49) ja itsensä oman tekstinsä esittämänä 'minänä', kertomuksensa henkilönä. Tekstissä lausuman subjektit, 'minä' ja 'hän', asettuvat keskenään dialogiseen suhteeseen.

Paralleelista suomen murteissa *hän*-pronominia käytetään yleisesti puhetilanteessa läsnäolevan ja/tai referoidun subjektin osoittamisen lisäksi ilmaisemaan puhujan episteemistä ja affektista asennetta kertomaansa asiaan. Vastuu sanotusta siirretään 'hänelle', mutta myös puhujan tunnepitoinen suhtautuminen, joko kielteinen tai myönteinen, tulee esille. (Laitinen 1995, 42, 68; Seppänen 1998, 90–92.)

Kiinnostavaa onkin, että tässä katkelmassa – sinä-muotoisesta puhuttelusta ja jo tarinan avauksessa esitetystä aiheesta huolimatta – keskeiselle sijalle nousee 'minä'. Osittain tämä johtuu siitä, että esitys on myös yksikön ensimmäisessä persoonassa, ja osittain siitä, että 'minä' ja 'minua' kohtaan osoitettu julmuus nousee loppua kohden tarinan varsinaiseksi puheenaiheeksi. Mutta tärkeä osansa on myös sillä, että kertoja, luodessaan erilaisia puhetilanteita ja asemia sekä asettuessaan myös itse niihin, tulee itsekin selvemmin tulkinnan kohteeksi.

Äidin tarinoissa mies tulee esille myöhemminkin. Nämä katkelmat alkavat lyhyillä, otsikonkaltaisilla virkkeillä: "ISÄSI kuolema tuntui helpotukselta" (L, 49). "KERRAN isäsi löi minua" (L, 67). "ISÄSI oli ilkeä mies. Ensin teki sinut, sitten otti eron ja sen jälkeen kuoli." (L, 103.) Ne tiivistävät jo alkuun kertomuksen keskeisen sisällön ja muistuttavat sikäli William Labovin (1972, 370) tutkimuksen suullisen tarinankerronnan *abstrakteja*. Mainituista katkelmista viimeinen myös päättyy selkeään *koodaan*, jossa kertoja esittää yhteenvedon, tarinan opetuksen. Miehen puheen referointi on katkelmassa suo-

rimmillaan. Osa tekstistä on jälleen hän-muodossa ja osa *vaapaata suoraa esitystä*, repliikkejä ilman johtolauseita:

Hän osasi vain vihata. Joskus hän nimitti minua huoraksi. Sanoin hänen tietävän ettei se ollut totta. Mitä väliä sillä on, hän sanoi, sinä olet huora.

Sinä olet ilkeä ihminen, sanoin. Niin olen, jätä minut rauhaan. Miksi sinä olet tuollainen? Mene jo.

Minusta on hyvä että isäsi kuoli. (L, 103.)

Tarinassa, jonka tekstiin äiti tuo miehensä kaikkein voimakaimmin läsnäolevaksi, puhuttelevaan minä-kertojan lausuman subjektia, tuo samainen 'minä' lausuu hänen tuomionsa.

"Kaikki tuntuivat ymmärtävän kaiken heti"

Äiti rakentaa kertomustaan tuomalla teksteihinsä myös muita henkilöitä, muuta puhetta ja esittämistä. Suhteestaan työtöveeriinsa hän kertoo ohimennen, lähinnä muistellen aikaa omalta kannaltaan (L, 75–76, mahdollisesti 77). Elävämmin hän kertoo, miten "isällä", hänen omalla isällään, oli tapana sanoa jokin asia. "Isä sanoi aina, että Teemusta tulee rakentaja niin kuin hän itsekin oli" (L, 58).

Äidin isovelji ja hänen vaimonsa, Saimi ja Erkki (tässä järjestyksessä) ovat teksteissä suureksi osaksi esillä habitukseensa liittyvän ympäristön kautta (ks. Jokinen 1996, 93–94). Heidän aikansa ja paikkansa on kertojalle nostalgian suvanto, jonka tapahtumat ja teotkin kertoja esittää minä-muotoisessa tekstissään enimmäkseen ikään kuin aina ja toistuvasti tapahtuvina, ajan sukupolvienkin yli pysähdyttävinä iteratiiveina. Näin heistä ja heidän ympäristöstään tulee myös 'minän' *kiinnipitävä ympäristö* ja osa hänen esittämänsä minuutta:

Tiedän mikä minua huoneessa odottaa: puhtaat petivaatteet, raikas tuoksu, avoimen ikkunan edessä harsoinen verho [...].

Kun ajan pihaan, Saimi ja Erkki tulevat portaille vastaan. [...]

Kun ajan pihaan, pelargoniat kukkivat eteisen ikkunoilla. [...]

Sisällä odottaa katettu pöytä. Syömme hiljaisuuden valitessa. Muutamalla sanalla Erkki kertoo kylän viimeisen palvelun, postin lakkauttamisesta ja siitä miten hankalaa on hakea joka maitolitra kirkolta. Kuin isä se vetää leipäveitsellä jokaista suupalaa varten viillon mustaan, kotona leivottuun ruisleipään. Tupakeittiön tuoksu on sama kuin ennen; puuhella, koivuklapit, kumisaappaat hellan edessä kuivumassa, huonekalujen paksu maali, kukkien kirpeys. Saimi hymyilee, tyytyväisenä siitä että saa tuottaa minulle hyvää mieltä. Se on aina yhtä tyrmistyttävää. Se saa minut aina sanattomaksi. (L, 54–55.)

Äiti käy keskustelua myös laajemmissa kehissä, liittää erilaisia instituutioiden puhetapoja omaan puheeseensa tai kommentoi niitä. Yhtenä varsin tietoisena kommentoinnin kohteena on sairaalan *hoivapube*: ”[...] viikosta toiseen lepositeissä, niin kuin ne pakkopaitaa kutsuvat” (L, 98).

Äiteyden pube (ei ”äitiyden”, koska tarkoitus ei ole puhua vauvantuoksuudesta äitiys-tilasta) lyö tietenkin leimansa kaikkiin hänen teksteihinsä, onhan hänen kirjoituksensa suureksi osaksi osoitettu lapselle. Silloin tällöin tämäkin konteksti laajenee, kun siihen liittyvät myös *jaetut arvot*, kulttuurissa yleensä kyseenalaistumattomat totuudet, käsitykset siitä, millainen on tai ei ole hyvä äiti.

Teemu karkaa sairaalasta. Äidille soitetaan sieltä, ja tekstissään hän käy dialogia niin sairaalainstituution ja (nyt jo aikuisen) Teemun kuin *äiteydenkin* kanssa ja pohtii sen kautta tapahtuneen syitä ja syyllisiä:

Inhimillinen erehdys. Mitä te olette tehneet lapselleni? Miksi te ette pitäneet hänestä huolta? [...]

Missä sinä voisit olla? Miksi et tullut minun luokseni? Miksi et tullut äidin luo?

Senkö vuoksi että minä petin sinut? (L, 82.)

Teemun löydyttyä äiti ei tiedä, mitä hänen pitäisi tuntea, miten toimia, miten olla äiti ristiriitaisine tunteineen. Sanojen puuttuessa hän turvautuu mansikkajogurtin syöttämiseen:

Mieleni on sekava. Tunnen samanaikaisesti suurta huojenusta ja ärtymistä. Olen tyhjä ja voimaton. Olet haavoittanut minua. Olet sairas, et tiedä mitä teet. [...] Minun on ikävä sinua. Olet pelastunut. Miksi sinä teit tämän? Minä rakastan sinua. Minä tulen ja tuon mansikkajogurttia. (L, 88.)

Syällisyys on äidin tekstien kokonaisuutta jäsentävä periaate. Ehkä se on periaate, joka jäsentää myös hänen elämäänsä, hänen elämänsä kertomusta:

KAIKKI tuntuivat ymmärtävän kaiken heti kun kuulivat: yksinhuoltajaäiti. Jo Teemun opettajat selittivät sillä hänen erilaisuutensa, myöhemmin lääkärit, psykologit ja psykiatrit. Tieto ratkaisi heidän ongelmansa; yksinhuoltajaäiti, kaksin poikansa kanssa.

[...] He yrittivät vapauttaa minut syällisyydestä, virkaansa hoitavat naisetkin.

Sisimmässään heidän täytyi tietää, ettei se ole mahdollista. Aina kun kohtaan poikani kasvoista kasvoihin, joudun tunnustamaan oman kyvyttömyyteni, osaamattomuuteni, avuttomuuteni ja syällisyyteni. Se on kuin pysyvä vamma jonka kanssa minun on jotenkin opittava elämään. (L, 61.)

Ellei hän ole syyllinen, kuka sitten on? Miksi Teemu joutuu kärsimään? ”Mikä osuus minulla on tässä kaikessa? Olenko antautunut hirviölle, lohikäärmeelle, pahuudelle, ja siittänyt sen kanssa lapsen, sinut jonka osaksi on tullut lunastaa tuo pahuus? Teemu rakas, lapsihan sinä olet.” (L, 68.)

”Aivan kuin kuulisin sydämesi lyönnit”

Lurun alussa kaksi eri kerrotussa maailmassa mukana olevaa kertojaa merkittiin lapseksi ja aikuiseksi heidän käyttämiensä kielimuotojen perusteella. Pojan kirjoittaminen jatkuu kuitenkin aikuisuuteen asti. Tästä huolimatta hänen päiväkirjafragmenttiensä sijoittuminen kirjan tekstiin noudattaa jotakin muuta järjestystä kuin kronologiaa. Kun niin pojan kuin äidinkin arkipäivään kuuluvat samantapaiset asiat, esimerkiksi kävely- ja pyöräilyretket, kertojia ei voi nimetä pelkän aikuisen kielimuodon perusteella. Tässä mielessä identifioimattomiksi jäävät esimerkiksi tekstit sivuilla 53 ja 79.

Seuraava lyhyt katkelma voisi olla aikuisen Teemun kirjoitusta tai hänen ajatuksiaan referoivan, mutta tapahtumien ulkopuolella olevan kertojan tekstiä. Yhtä hyvin se voisi olla vaikkapa äidin unipäiväkirjaa:

PIMEÄSSÄ oli valkea reikä, kuin haaleaa tulen kajoa. Palaneen hajua oli huoneessa. Täällä on hirvittävän kuuma. Jokin palaa. Minä juoksen ulos puutarhaan ja menen nurmikolle pitkäkseni. Kierittelen siinä ja saan tulen sammumaan. Katson ylös taivaalle. Tuli sammui. (L, 87.)

Kolmannessa luvussa äidin ja Teemun puhunnat alkavat muutenkin kietoutua toisiinsa. Sinä-muotoisen puhuttelun sijaan äiti alkaa käyttää enenevästi suoraa minä-kerrontaa, joka on Teemun teksteissä yksinomainen. Tähän kietoutumiseen liittyy myös samankaltainen kuvallisuus. Yhteinen kuvallisuus tuo

dialogiin mukaan niin kerrotun maailman ulkopuolisen kertojan kuin myös tekijän tasot, kun ei ole selvää, millä kerronnan tasolla yhtäläisyydet syntyvät. Onko samankaltainen kuvallisuus vain kirjailija Juha Seppälän tyyliin kuuluvaa (mitä se väistämättä myös on) vai onko sillä jotakin tekemistä koko romaanin kerrontaa järjestävän prinssiipin tai romaanin henkilöiden ja heidän puheensa kanssa.

Seppälän teksteille ominaisen sadevettä valuvan tai kirkkaan ikkunalasin troopin lisäksi *Lurun* toinen keskeinen trooppi on yötaivas ja sen avaruus. Se on mukana erityisesti Teemun, mutta myös äidin kielessä:

Yö on tulossa. En edes yritä nukkua. Keitän kahvia ja menen terassille istumaan. On hämärää ja lämmintä. Olet jossain sinisen hämärän seassa, tiheässä hiljaisuudessa. Aivan kuin kuulisin sydämesi lyönnit. Olet jossain juuri nyt ja tarvitset minua. (L, 82.)

Tässä äidin ja Teemun tekstit liittyvät toisiinsa paitsi kuvallisuudeltaan myös sijainniltaan. Tätä äidin tekstiä sekä edeltää että seuraa Teemun teksti, jossa on myös yötaivaaseen ja lumeen liittyvää metaforisuutta:

Äiti luulee minun nukkuvan. Ovi on kiinni. Kun minä lähdän, on hämärää ja pehmeää. Heinäkuun yössä on lunta, ei kipua, ei yksinäisyyttä. Se on muiden joukossa. (L, 80.)

Pimeässä on tähtiä, tuhansittain pieniä tähtiä jotka hehkuvat kuin kuolleiden silmät. Luru on siellä ja kaikki joiden sydän on pysähtynyt, lakannut sykkimästä. Yritän etsiä niiden joukosta omiani, mutta turhaan. Niitä on liikaa. On väsyttävä, väsyttävä hitaasti ja kuljettava pois. Uni on taivas ja taivaalla on tähtiä ja ne hehkuvat kuin kuolleiden silmät. (L, 83.)

Äidin ja Teemun tekstit eivät kommentoi toisiaan suoraan. Yhteys niiden välille syntyy jollakin kerronnan ylemmällä tasolla juuri tekstien asemoinnin ja jaetun kielen, sen avaruuden kautta. Loppua kohden Teemun ja äidin puhunnat kietoutuvat toisiinsa niin, että kuvien samankaltaisuuteen liittyy yhtäläisyyttä tarinan tapahtumissa, pelon ja ahdistuksen tuntemuksissa. Esimerkiksi näistä sitaateista ensimmäinen ja kolmas on Teemun tekstiä, toinen äidin:

Vihollinen on minun sisälläni. Vihollinen on tuhottava ennen kuin se tuhoaa minut. (L, 80.)

Juuri nyt mieli on yhtä maailman kanssa: autio, kylmä, jotenkin pelokas. Minusta tuntuu siltä kuin en uskaltaisi astua ulos – aivan kuin en yhtään voisi tietää mikä minua siellä odottaa.

[...] Luulen että verenpaineeni on kohonnut. [...]

Kun avaan kaihtimen, näen miten kylmä ja kova kuunvalo loistaa lumella ja saa puiden ja pensaiden jäätyneet oksat kuin kouristumaan vilusta ja tuskasta. [...] Niin kuin minua uhkaisi jokin toistaiseksi näkymättömänä pysyttelevä vihollinen. (L, 104.)

SYDÄMESSÄNI on ollut merkillisiä tuntemuksia: kuin siitä olisi voima hiipumassa, niin kuin se ei jaksaisi kunolla lyödä. En voi vaikuttaa siihen mitenkään, koska se on minun tahdostani riippumaton. (L, 105.)

Teemu karkaa uudestaan sairaalasta. Sieltä soitetaan. Äiti kertoo käytyä keskustelua sekavasti ja ironisoiden. Tämä vapaata epäsuoraa kerrontaa käyttävä, sairaalan ja äidin puhunnat ja puhumisen tavat limittävä teksti ei ole välttämättä enää hiot-

tua päiväkirjatekstiä, vaan paremminkin tapahtumien ulkopuolella olevan kertojan puhunutta:

[...] Tuskin elokuista kummempi tapahtuma. Sinuun oli haluttu luottaa. Sinuun oli luotettu. Koska sinuun saattoi luottaa. Hienoista avautumista. Ei haluttu kiirehtiä.

Sanoin, etten pysty nyt puhumaan enempää. Ymmärrän, ilmoitamme kyllä heti kun kuulemme jotain.

Laskin luurin. Olin puolialasti ja tärisin kuin horkassa. (L, 109–110.)

Tekstissä syntyy yhteys tarinan tasolla kirjan alkuun, jossa äiti muistelee lapsensa sekavaa tilaa. Nyt vain puolialaston ja täri-sevä olento on äiti. Enää ei ole kyse äidin ja pojan puhuntojen kietoutumisesta, vaan laajemmasta tulkinnan kontekstista, kerro-nallisesta tilanteesta, johon osallistuu koko teosta järjestä-vä periaate.

”Oletteko siellä yksin?”

Äidin kertomuksessa (ja elämässä) syntyy puhuttelun ja muun toiminnan kautta paikka Teemulle. Tässä dialogissa äiti raken-taa jatkuvasti myös omaa minuuttaan – paikkaansa Teemun äitinä. Dialogiin osallistuvat puheensa kautta myös muut ihmi-set, abstrakteimmillaan kulttuurissa yleisesti hyväksytyinä ar-voina, joita äiti ei aseta kyseenalaiseksi. Äiti kutsuu myös to-distajia tälle kertomukselle muun muassa dramaattisen pree-sensin käytöllä. Teemun kertomus itsestään ja äidistään on toi-nen.

Isästä ja puolisoista kertovissa katkelmissa *hän*-pronomi-nin käyttö luo äidin tekstissä kerrontaan *upotettuja osallistumis-kehikoita* (ks. Seppänen 1998, 125–127), tässä jälkiä aiemmista puhetilanteista ja tilanteita, joissa lausuman ´hän´ ja ´minä´

tuodaan dialogiin. Myös 'minä' asettuu lausuman subjektina kerronnan ja tulkinnan kohteeksi.

Sekä lapsesta että puolisosta kertovissa teksteissä on kerronnan puhetilanteissa paikkoja myös muille läsnäolijoille puhutellun 'sinän' lisäksi. Kertojan kirjoitetulla esityksellä ei ole kohteena vain henkilönä kerrotussa maailmassa olevaa, onnetonta, mansikkajogurttia ryystävää puhuteltua, sillä jo tapahtumat edellyttävät ymmärtävämpää kuulijaa. Täksi kuulijaksi voidaan kerronnassa ajatella narratologian yleisöä tai kerrotussa maailmassa, päiväkirjagenren kontekstissa, äitiä itseään.

Lurun tekstissä, sen kerronnallisissa puhetilanteissa, on kuitenkin merkkejä myös muista läsnäolijoista. Näennäisestä fragmentaarisuudesta huolimatta sillä on omat koherenssia luovat periaatteensa: esimerkiksi äidin kerrontatilanteita seuraava kronologia, puhuntojen vähittäinen kietoutuminen sekä kuvallisuuteen liittyvät samankaltaisuudet edellyttävät tulkintaa, keskustelun seuraavaa vuoroa.

Teoksessa on myös tekstiä, jota ei ole tuottanut sen enempää Teemu kuin äitikään. Jotkin mahdollisesti päähenkilöiden ajatuksia kuvaavat jaksot saattavat olla tällaisia, mutta ehdottomasti sitä on kirjan viimeinen luku, joka koostuu vain yhdestä katkelmasta. *Lurun* viimeisessä luvussa esitetään puhelu sairaalasta *vapaana suorana esityksenä*. Sen teksti on soittajan puhetta ilman selittäviä johtolauseita. Puhe on osoitettu kohteliassa ja muodollisessa te-muodossa kuulijalle, joka kaikesta päätellen on äiti, mutta tekstissä ei ole lainkaan vastarepliikkijä.

Tapahtumien ulkopuolella oleva kertoja luo tilanteen, jossa deiktiset ja muut indeksaaliset viittaukset liittyvät puheeseen kerrotussa maailmassa, mutta siellä kukaan ei ota keskustelussa seuraavaa vuoroa. Tekstissä kysytään, kerrotaan, ehdotetaan jne. mutta kukaan ei vastaa. Se myös loppuu puhuteluun ja kehotukseen, kutsuun ottaa seuraava vuoro:

Älkää sulkeko puhelinta. Sanokaa minulle mitä aiotte tehdä. Sanokaa mitä teette kun olette sulkenut puhelimen. Äl-

kää katkaisko. Mitä aiotte tehdä nyt? En katkaise puhelua ennen kuin sanotte mitä aiotte tehdä seuraavaksi, juuri nyt. (L, 117.)

Suora puhuttelu ja vastarepliiikkien puute yhdessä luovat ikään kuin tyhjän tilan. Äiti on tekstissä vain tuona tyhjänä tilana. Kun soittaja tivaa, että puhelinta ei saa sulkea, ennen kuin on kertonut, mitä aikoo tehdä seuraavaksi, alkaa tuntua siltä kuin lukijaa puhuteltaisiin, kuin lukija liukuisi puhutellun paikalle ja origo siirtyisi lukijan nykyhetkeen, juuri nyt.

Tyhjä tila kutsuu paradoksisesti lukijaa asettumaan keskusteluun – toisaalta ikään kuin äidin asemaan – toisaalta pitämään oman asemansa lukija-tarkkailijana.

MINULLA on nyt todella ikävää kerrottavaa.

Oletteko siellä yksin?

Minulla on aivan hirveää kerrottavaa. (L, 117.)

Tilanne rinnastuu kirjan alkuun, sen alkusanoihin, joissa mahdollista lukijaa uhataan iankaikkisella kirouksella. Kerrotun maailman puhetilanne muuttuu kuvaksi tekijän ja lukijan välisestä vuorovaikutuksesta, jossa tekijä kohdistaa lukijalle tarjouksensa kertoa. Kuuleeko kukaan? Onko siellä ketään?

Kirjan lopussa tarjottu äidin paikka ei ole ongelmaton, vaan päinvastoin hyvin ristiriitainen. Hänen luotettavuutensa kertojana ja kohtalonsa kerrotussa maailmassa jäävät avoimiksi. Hänen puheeseensa törmäävät monien muiden äänet, ja tilanne vaatii tulkintaa, osallistumista. Äidin ja Teemun kohtalot kietoutuvat myös *Luru*-nimeen. Heidän maailmassaan Luru on kissa, johon Teemu lapsuudessaan on kiintynyt ja jonka kadotua hänen maailmansa alkaa murentua. Pysyykö äidin maailma koossa, kun Teemua ei enää ole? Tuhoutuuko hän kadottaessaan viimeisenkin yhteytensä muihin ihmisiin, kykynsä ilmaista itseään, kertoa oma kertomuksensa, ja hajotessaan muiden puheeseen?

Täysin toinen, jatkuvasti läsnäoleva mahdollisuus asettua tulkitsemaan *Lurun* kerrottua maailmaa on katsoa sitä Teemun asemasta. Teemun omat tekstit ovat myös jatkuvasti käsillä ja ne ovat läsnä myös äidin teksteissä, niissä kerrotun varjona. Nyt kyse olisikin Teemun tuhoutumistarina, vaikkapa kertomuksena siitä, miten menneiden sukupolvien taakka tulee pojan kannettavaksi. Teemun viattomuus ja tuhoutuminen tekevät hänestä Kristus-hahmoisen lunastajan. Äiti näyttäytyy puolusteluistaan huolimatta hirviönä, joka ei – äidinrakkauden varjolla, omaan syyllisyydentunteeseensa kietoutuneena – halua irrottaa otetta pojastaan.

Kaiken kaikkiaan – Juha Seppälän *Luru* kiehtoo ja vaivaa, kutsuu ja torjuu lukijaa monin tavoin. Se nostaa kertomisen ja vuorovaikutuksen kysymykset esille niin tarinan kuin kerronnan kauden kautta ja on tässä mielessä mitä suurimmassa määrin metafiktionaalinen. Sen fragmentaarisuus ei ole sattumanvaraista, vaan siihen on sekä tahattomasti että tahtoen tehty lukijalle erilaisia paikkoja asettua keskusteluun. *Lurussa* yhdistyvät poetiikka ja etiikka. Vaivatessaan lukijaansa ja asettaessaan hänet monien valintojen eteen Seppälä tuo itsensä tekstiin vähintäänkin tekijän hahmossa ja tulee kysyneeksi myös sitä, miten me rakennamme maailmaamme ja mikä osuus kielellä ja kirjallisuudella on tässä kaikessa. Syntykö niiden kautta tila, avaruus, jossa merkityksistä voidaan keskustella?

Lähteet

Juha Seppälä: *Luru*. Porvoo: WSOY 1992. (= L)

Mieke Bal: *Narratology, Introduction to the Theory of Narrative*. Transl. by Christine van Boheemen. Toronto: University of Toronto Press 1988.

Roland Barthes: *S/Z*. Transl. by Richard Miller. London: Cape 1975.

Emile Benveniste: *Problems in General Linguistics*. Transl. by Mary Elisabeth Meek. Coral Gables, Florida: University of Miami Press 1971.

Wayne C. Booth: ”The Struggle to Tell the Story of the Struggle to Get the Story Told”. *Narrative*, vol. 5/ nr 1/ January 1997.

Dorrit Cohn: *Transparent Minds, Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton (N.J.): Princeton University Press 1983.

Erving Goffman: *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1981.

Auli Hakulinen (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja 1*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 1989.

Auli Hakulinen: ”Kuka puhuu kertomuksessa eli naisten kutsut”. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 1/1990.

Auli Hakulinen (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja 2*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 1996.

Auli Hakulinen: ”Johdanto”. – Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino 1997.

John Heritage: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suom. Ilkka Arminen et al. Helsinki: Gaudeamus 1996.

Eeva Jokinen: *Väsynyt äiti, äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Helsinki: Gaudeamus 1996.

Pertti Karkama: ”Kontekstualismin haasteet”. - Päivi Molarius (toim.): *Konteksti - tutkimuksen avainsana? Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 51*, osa 1. Helsinki: SKS 1998.

Aarne Kinnunen: *Kertomuksen opissa*. Porvoo-Helsinki: WSOY 1989.

William Labov: *Language in the Inner City, Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1972.

Lea Laitinen: *Välttämättömyys ja persoona, suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. SKST 569. Helsinki: SKS 1992.

Lea Laitinen: ”Persoonat ja subjektit”. – Pirjo Lyytikäinen (toim.): *Subjekti. Minä. Itse. Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Tietolipas 139. Helsinki: SKS 1995.

Lea Laitinen: ”Dramaattinen preesens poeettisena tekona”. – Lea Laitinen ja Lea Rojola (toim.): *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Tietolipas 160. Helsinki: SKS 1998.

Anne-Marie Londen: ”Kahden- ja monenkeskinen keskustelu”. – Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino 1997.

Anna Makkonen: ”Valkoisen kirjan kutsu eli löytöretkellä päiväkirjojen maailmoissa”. – Suvi Ahola (toim.): *Hiljaista vimmaa. Suomalaisien naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: Kirjayhtymä 1993.

Tero Norkola: ”Kirjoituksia sydänten kammioista. Henkilökohtaisen päiväkirjan poetiikkaa”. – Tero Norkola ja Eila Rikkinen (toim.): *Sivupolkuja. Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille*. Tietolipas 148. Helsinki: SKS 1996.

Shlomith Rimmon-Kenan: *A Glance beyond Doubt, Narration, Representation, Subjectivity. The Theory and Interpretation of Narrative Series*. Columbus: Ohio State University Press 1996.

Lea Rojola: ”Moninainen subjekti ja vastustuksen mahdollisuus”. – Juha Hyvärinen (toim.): *Monikasvoinen subjekti. Tutkielmia kaunokirjallisuuden subjekteista*. Turku: Turun yliopisto, Taiteiden tutkimuksen laitos, Sarja A, N:o 23, 1991.

Eeva-Leena Seppänen: *Läsnäolon pronominit. Tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistajaan*. SKST 715. Helsinki: SKS 1998.

Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino 1997.

Pekka Tammi: *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus 1992.